

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2016

SEPEDI LELEME LA GAE: LEPHEPHE I
SEPEDI HOME LANGUAGE: PAPER I

Nako: Diiri tše 3

100 Meputso

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 10. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
 2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
 3. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
 4. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
-

KAROLO YA A TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

Badišiša ditemana tše gore o kgone go araba dipotšišo tša go di latela:

- 1 "Ruri ngwanaka o re gobošitše. Lehono kua motseng ba re hlašitše mme re tšwele ka diethiethi ka ge go thwe re baloi," gwa realo mmagoMegabaru ka pelo ye bohloko ebile megokgo e nyaganyaga ka mahlong.
- 2 "**Mma, hle le ntshwareleng, ke dirišitšwe ke bobjana le megabaru.** Ruri ka nnete leinalebe seromo", gwa araba Megabaru le yena megokgo e sekaseka ka mahlong. Ge tše di direga, ke ge ba lebeletšwe ke moletakgolego mme le yena a duletše go šikinya hlogo ka kwelobohloko. Ka pelong o be a re: "Basadi ruri ba hlalefetše go tša phaku, e no ba tšona dikgori tše di rego ge di šetše di bona mae di palelwe ke go bona meutlo."
- 3 Mo motho a lego gona, megabaru ga e ke e hlokega ka gobane yena le yona ke ntepa le lešago. Gape ga se sephiri gore motho o tswetšwe le megabaru ka fao seo se lego gona ke gore mang le mang a leke go laola megabaru ya gagwe. Go e laola go bonolo ka gobane megabaru e tšwa pelong mme ge motho a ka no kgoka pelo ya gagwe, gona o tla be a e alafile. Akere go a tsebja gore pelo ke putšane mme ke mong fela yo a ka e golegago. Go palelwa ke go e golega motho o fetša a wetše serorobeng sa maatla le masetlapelo. Se ke seo bofelong se diragaletšego Megabaru ka gona go palelwa ke go thiba mothopo wa megabaru ya gagwe. Lehono re bolela a le kgolegongkgolo ya Tshwane, gona mo go thwego ke '*New Lock Pretoria Central Prison*'.
- 4 Megabaru ke mosadi wa mengwaga ye e lego ka fase ga masometharo. Gabotsana, yena e sa le kgarebe ya go lebanwa ke go ka gerama; eupša ke mosadi ka gobane o šetše a abetšwe magorong a mangwe ka gona go rekwa ka kgomo. Gabotsana ge go thwe kgomo go šupša tšhelete ka ge nnete gona dikgomonaka di hlokwa. Megabaru ke wa kgoro ya ba Mahlase ka mo gaMasemola, ga gabo ke Dipururung, mola khutlong ya thaba ya Molelema.
- 5 Yena lenyalo le mo lahletše kgorong ya ga Maphutha. Ba ga Maphutha le bona ke ba gaMasemola mme bona ba agile ka kua Mahwibitswane. Megabaru o be a nyetšwe ke Mohu Lenkwane, yoo e bego e le hlogo ya sekolo se se phagamego sa mola Thabampšhe. Lenkwane e be e le motho wa kgobe. Ka gona o ile a ratwa ke batho ka bontši gagolo barutwana le barutiši ba sekolo sa gagwe. Le gona mo gaMasemola o be a tumile kudu. E be e se motho wa go rata go bolela kudu eupša ka mehla ge a ntšha lentšu, le be le eba le le tletšego bohlale le gona la go agiša, megabaru le ditšhele o be a ilana natšo. Madimabe e no ba gore dibotse ga di lebane ka gore o ile a nyala Megabaru yoo ditšhele le megabaru e bego e le bogobe bja gagwe bja ka mehla.
- 6 Dikgweding tše tharo tše di sa tšwago go feta batho ba motse wa gaMasemola ba ile ba dubagana dipelo le megopolo. **Ruri motse ka moka wa aparelwa ke sefifi.** *Sefifi* e be e le sa eng, ge e be e se sa tšona tšela tša go fetša matšatši di kgotswa mo dikuranteng. Ke ra tšona tša polao ye sehlogo ya hlogo ya sekolo, Lenkwane Maphutha. Motho wa batho o bolailwe gasehlogo bjalo ka ge eke motho o bolaya kgogo.
- 7 Maphodisa a rile ge a le gare a dira dinyakišišo tša polao ya Lenkwane, bohlatse ka moka bja lebišwa go mosadi wa gagwe, Megabaru. Megabaru o bolaile monna wa gagwe a nyaka mahumo a gagwe a diinšorensense. Ba lekgotlatshekelo la Nebo ba ile ba bona molato woo e le wo mogolo ka gona o swanetše go sekwa kgorongkgolo kua Tshwane mme ba fetša ba rometše Megabaru gona. Ke ka fao re hwetšago Megabaru gona ebile ke ka fao re hwetšago lehono mmagwe a mo etetše gona.

[E tsopotšwe go tšwa go: *Tša lefase ga di fele*; M. F. C. Matshela le ba bangwe]

- 1.1 Ke mmolelwana ofe wo o dinšitšwego ke Megabaru temaneng ya 2? Hlaloša gore o šupa eng. (2)
- 1.2 Go tšwa temaneng ya bobedi tsofola seema seo se sepelelanago le molaetša wa sengwalwa se gomme o be hlaloše ka dintlha TŠE PEDI gore di amana bjang. (3)
- 1.3 Fetolela mantšu a Megabaru ao a ngwadilwego ka bokoto/kotofaditšwego ka mo temaneng ya bobedi go polelotharedi, o be o ngwale le modirišo wo o šomišitšwego. (2)
- 1.4 Mongwadi o šupa eng ge a re: "Megabaru le motho ke ntepa le lešago"? (1)
- 1.5 Mmolelwana wo wa (1.4) e ka ba ke ntlha goba ke kgopolo fela? Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.6 Go tšwa go temana ya boraro na mongwadi o be a leka go tšweletša kgopolo efe ge a re: "Megabaru o ile a palelwa ke go thiba mothopo wa megabaru ya gagwe"? (1)
- 1.7 Na o kwana le kgopolo ya gore ge kgarebe e se e be e nyalwe e swanetše go gerama? Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.8 Go tšwa temaneng ya bohlanano anke o re alele semelo sa Mohu Lenkwane ka dintlha TŠE THARO. (3)
- 1.9 Fetolela lefoko leo le kotofaditšwego ka mo temaneng ya boselela go polelotirišo. (1)
- 1.10 Hlaloša lentšu le "*sefifi*". (1)
- 1.11 Tsofola mohlala wa lebadi go tšwa temaneng ya boselela. (1)
- 1.12 Ge o be o le moahlodi wa molato wa Megabaru o be o tla mo fa kahlolo ya mohuta mang? Thekga karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI. (3)
- 1.13 Ke lebaka la eng Megabaru a se a a golegwa kgolegong ya kgauswi le ga gabo? (1)
- 1.14 Na ke mmolelwana ofe wo o tšwelelago ge go thwe: "motho a ka no kgoka pelo ya gagwe, gona o tla be a e alafile"? Hlaloša mošomo wa wona go ya le ka mokgwa woo oo šomišitšwego mo temaneng ya boraro. (2)

[25]

25 meputso

KAROLO YA B KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala ditemana tše di latelago ka kwešišo gomme o di akaretše ka mafoko a lesome ka go ngwala **DINTLHA** fela. Kakaretšo ya gago e be le mantšu a go se fete a 90.

- 1 Mphato wa Manaila o fologile sekepe sa ntwā Kapa go tšwa Jeremane moo go bego go lwewa Ntwā ya mahlomahwibedu ya Bobedi ya Lefase. Ba thomile go hema moya ge ba bona lefase la gabobona leo ba kgaoganego le lona lebaka la mengwaga ye mebedi ye e fetilego. Ba thabetše go ja dijo tšeo ba godišitšwego ka tšona bjalo ka merogo ya menawa, marotho, maswi le nama ya diphoofole tša naga bjalo ka mebutla, diphuti, ditholo le diphala tšeo ba bego ba di tsoma le go di thêa ka ditongwane le malepa. Gape ba be ba gopotše go ja dikenywa tša naga bjalo ka mabilo, mafaya, dithetlwa, marula le mabupudu mola ba bangwe ba kgalegile go ja diepša tša nageng bjalo ka magaba, mašoga, dikgantsokokorwane bjalo le bjalo.
- 2 Ba be ba gopotše dijo tše tša setšo tša lefase la gabobona ka ge ba tennwe ke dijo tšeo ba bego ba di ja ntweng tšeo le go di tseba ba bego ba sa di tsebe empa ba di gapeletšwa ka ge go thwe di ba fa maatla le sebete ba ntšhitše mahlo dinameng. Tše dingwe tša dijo tšeo ba re di bolaya matswalo gore ba se tšhoge go bolaya le go bolawa. Gape tšona tše di be di ba kgontšha go rwala ditopo tše nkego ke mekotla ya mabele ge ba di tsenya dikoloing go yo bolokwa.
- 3 Ge ba šetše ba fologile leselawatle ba ile ba hloma ditente gwa gotšwa mello gwa apewa dijo. Ka morago ga dijo ba ile ba itiša gona moo mellong. Mehlamu go be go swerwe ya ntweng mo ba tšwago. Se se bego se ba makatša ke gore ba be ba sa nagane selo ka motho wa mosadi ba makala gore a e ka ba go hlagile eng mebeleng ya bona. Empa ba se makale kudu ka go lemoga gore Makgowa a ka be a tšhetše dihlare tša molebatša mo dijong tše ba bego ba di fiwa gore ba lebale ka motho wa mosadi ba nagana ka ntwā fela. Seo ba se lemogilego ke gore Makgowa ruri e tloga e le bana ba Modimo gobane ba kwane gore ge go lwewa go se ke gwa hlaselwa dikolo, maokelo le bodulabatšofe. Gape se se ba makadišego ke gore ge go lwewa ba hlompha nako. Ke go re ba na le nako ya go thoma go lwa, nako ya go khutša gore ba je dijo, nako ya go boloka ditopo le go iša dikgobadi maokelong.
- 4 Ba ile ba bolela gape ka ga sehlogo sa bana ba Thari ye ntsho sa ge go lwewa gobane ba hlasela le madi ao a se nago le molato bjalo ka masea. Nako ya go khutša ga e gona le ya go thoma go lwa ga e gona. Sa bona ke go tšhumelela batho ka mengwakong bošego ba sa ile le maroko. Ka morago ga go hlamula ka tša ntwā lebaka le letelele ba ile ba iša marapo go beng.

[Mphato wa Manaila; M. P. Masemola]

10 meputso

KAROLO YA C THETO**POTŠIŠO YA 3 SERETO SEO SE SEGO SA BONWA**

Bala sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

<p>Mpheng sa ka</p> <p>Bjalo ka bangwe ke nka le sa ka, Ka go nkgana ka tša ka le ntira tša sehlogo, Bjalo ka mokoko sa ka ga se nthone e le ditšhila, Le ntšha bothong le lena le ipona.</p> <p>Ka go gana ka wa lena ngwana re hlapane, Ka ge go mo kgala e be e le bohlola; Nkweng le lena lekgotla la diteduputswa, Ke kgotleletše ke dutše a mohweleretshipi go ntekane.</p> <p>A ge lehono le tennwe ka nna; Nna ke tennwe go feta le go fetiša, Wa lena e be e le phepheng selomakamosela, Mpheng sa ka ke imologile ke bile ke bina ka le tee.</p>	<p>4</p> <p>8</p> <p>12</p>	 <p>[Inthanete]</p>
---	-----------------------------	--

[Thagaletswalo 3; S. M. Serudu]

- 3.1 Ka dintlha TŠE THARO hlaloša bothata bja moreti. (3)
- 3.2 Efa lehlalosešagotee la diteduputswa. (1)
- 3.3 Na go foka moya wa mohuta mang mo seretong se? Thekga karabo ya gago ka go tsopola go tšwa mo temathetong ya mathomo. (2)
- 3.4 Hlaloša mothalotheto wo o kotofaditšwego ka mo godimo. (1)
- 3.5 Tsopola mohlala wa kgokanyigare temathetong ya mathomo. (1)
- 3.6 Laetša botelele bja mantšu/dihloa tša mošito go mantšung ao a kotofaditšwego mo temathetong ya mafelelo. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4 DIRETO TŠE DI BONWEGO

4.1 Badišiša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Go pokolo – O. K. Matsepe	
Go go makala go fetša nka se ke, Gore sefapano o se belegetše eng.	2
Na se lebetšwe go wena e seng Neng ka ntle ga letšatši lela ke se seke?	4
O dungwa ke nna, maaka ga a botse, Ka sona o tla tsenala le nna ke a bona.	6
A ke go amogetše, le nna o tla mpona, Go Mo khunamela go nkweša bose.	8
Magetleng le nna a ke se rwale, Kgopolong ke be yo ke hlatswegilego.	10
E sego gore go go tsebafele ke se ke se dirilego, A ke sepedišane le wena ke be wa gago o nthwale.	12
O phate ya Yomogolo, A ke go rete ka bjago bogolo.	14

[Inthanete]

[Direto tša Sesotho sa Leboa; Prof. D. M. Kgobe]

- 4.1.1 Sereto se ke sa mohuta mang? Thekga karabo ya gago ka dintlha TŠE THARO. (4)
- 4.1.2 Tsopola mohlala wa kelelothalalo o be o fe mošomo wa yona. (2)
- 4.1.3 Hlaloša moko wa sereto se ka dintlha TŠE THARO.
- (Kabo ya meputso)
- (a) Teori (1)
- (b) Tirišo (3)

4.2 Badišiša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Ge ke gopola – T. A. Magolego		
Ke lla sa bošwana sello, Ka llela teng ka bonna, Kgopolo e nthogaka, Tihologelokgomo e e dubiša thankga.	2 4	
Be re ikagetše bohlabela bja Marogolo. Magagamatala Braakfontein gaMalehlakana, Naga sehlatšakhora le thabo, Naga sehlwešatlala le tšhego.	6 8	
Di re gatile Diferoditšhweu, Ba re botša la khuduga, Re lekile go tsetsepala, Tša re ethimodiša dithunyitagi.	10 12	
Re khudušitšwe ka kgang ya tlou, Dilori tša rutla metse, Ra gapa magomo ka maoto, Ra re re fihla Rossenekal dieta tša fela ...	14 16	
Ako mpotše gore Stobere ke kae? Ako mpotše gore Mapogo ke kae? Monna ka la Jesu a kgwagwaiša, Pele mohlape e le wa mabudi, magomo le dimeila.	18 20	

[Direto tša Sesotho sa Leboa; Prof. D. M. Kgobe]

- 4.2.1 Temanathetong ya mathomo go tšwelela seema; se ngwale ka botlalo o be o fe tlhalošo ya sona. (2)
- 4.2.2 Go tšwa temanathetong ya bone tsopola mothalotheo woo o laetšago gore mo bomoreti ba thothetšwego gona ke kgole. (1)
- 4.2.3 Na moreti o be a leka go tšweletša kgopolo efe ge a re: "Monna ka la Jesu a kgwagwaiša"? (1)
- 4.2.4 Go ya ka kgetho le tšhomišo ya mantšu; na moreti o tšweletša maikutlo a mohuta mang? Thekga karabo ya gago ka dintlha TŠE THARO. (4)
- 4.2.5 Tsopala mohlala wa tšhomišo ya poeletšothomi ya sekafoko le poeletšothomi ya senoko/lentšu go laetša phapano ya tšona. (2)

[20]**30 meputso**

KAROLO YA D THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 5**

5.1 Bala temana ye e latelago ka šedi:

Go na le tše dingwe tše o ka di dirago go thibela go hlorigwa. **Itshepe tshepitshepi!** O se ke wa dumela se mohlorigwa wa gago a se bolelago ka wena. O a tseba gore o motho yo mogolo. O se ke wa homola, aowa, bolela le yo mongwe yo o mo tshepago. Gape ngwana yo a sa llogo o hwela tharing. Gopola, ge go se na yo a tsebago ka bothata bja gago, bo ka se rarollege.

5.1.1 Tsopola seema go tšwa temaneng gomme o be o laetše bohlokwa bja sona bophelong. (2)

5.1.2 Ntšha leamanyi go tšwa temaneng gomme o hlaloše gore ke la mohuta ofe. (2)

5.1.3 Na lentšu le le kotofaditšwego ka mo godimo ke karolo efe ya polelo? Efa mohola wa lona. (2)

5.1.4 Efa lehlalosešagotee la "hlorigwa" gomme o ngwale lefoko la go kwagala ka lona. (2)

5.1.5 Tsopola lefoko la go laetša taelo go tšwa temaneng gomme o le ngwale ka tumelo. (2)

5.1.6 Efa mohuta wa leina le "mhlorigwa" gomme o be o laetša gore le bopilwe bjang. (2)

5.2 Ge re bolela, go ba le phetogo ya retšistara go ya ka morero/molaetša. Temaneng ye e latelago ngwala ditlhalošo tša mantšu ao a kotofaditšwego go ya ka tšhomišo le nepagalo ya ona.

5.2.1 **Letsogo** la hlogo ya sekolo ke mosadi. Monna wa gagwe o na le 5.2.2 **letsogo**. O mo hlokiša lethabo ka lapeng. Ka letšatši le lengwe ba rile ba sa kgorometšana, morwa wa bona, ka ge a na le 5.2.3 **letsogo**, a tšea tšhelete ye ntši a tšhaba ka yona. Le ge go le bjalo, ntlo ya bona e a kgahliša ka ge moagi wa bona a bile le 5.2.4 **letsogo** le lebotse.

(4)

5.3 Tsinkela methaladi ye e latelago:

Moithuti yoo a se nago le laesense ga se a dumelwa go tsena ka legora la sekolo sa rena a otlela sefatanaga. Ge e le gore o na le mangwalo a go ithuta go otlela, **gona a ka otlela fela ge a ena le motho yoo a nago le maitemogelo a bootledi**. Bona baithuti bao ba swanetše go latela melao ya tsela ka moka.

5.3.1 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya mantšu a a latego ka mo methalading ye go laetša phapano ya ona:

(a) Leadingwa (1)

(b) Neolotšiši (1)

5.3.2 Ngwala mohuta wa modirišo wo o šomišitšwego lefokong le le kotofaditšwego. (1)

5.3.3 Lentšu le "bona" lefokong la mafelelo le šomišitšwe bjalo ka lešala. Le šomiše mafokong a mabedi go laetša lediri la:

(a) Lefeledi (1)

(b) Lefetedi (1)

5.4 Lebeledišiša papatšo ye gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

BOITŠHIDULLO BJA MMAKGONTHE!
Re a phela "gym"!

[Inthanete]

Re tla go thuša go thuba makhura mmeleng wa gago. O be le mmele wo mobotse. O ka se hlwe o e ba le mahlabi mmeleng wa gago. O tla phela bophelo bjo bobotse.

Ka:
Re a phela "gym", tšohle di a kgonega.
Matšatši a lesomenne fela a go hwetša mmele wo o lokologilego.

[Inthanete le boithamelolo]

5.4.1 Na go bapatšwa eng mo papatšong ye? (1)

5.4.2 Hlaloša ka mokgwa wo maatla a tšhomišo ya polelo a hueditšwego babadi ka gona mmolelwaneng wo "mmakgonthe". (1)

5.4.3 Na moano wa kgwebo ye ke ofe? (1)

5.4.4 Efa bohlokwa bo tee bja seapatšwa se. (1)

[25]

POTŠIŠO YA 6

Badišiša temana ye e latelago, gomme o e phošolle.

Hlokomela: Polelo ya go hlweka, mopeleto, tirišo ya tlhakakgolo, kgaoganyo le kgokaganyo ya mantšu.

Monyanya woo ebile wo mogologolo. Tšohle di be di lukišitšwe. Le rena re likile go tsenya diatla. Moswaramarapo letebejane o ile o tlo tlhokomela gore lenaneo le latele ke bohle. O be a thabile e bile a opela. Makgarebe ao a bego a tšhepile a be a bothane motseng woo wa matlala. Le lengwe la ona le ile la nhlaba ka leihlo ka šala ke myemyelwa.

[10]

35 meputso

Palomoka: 100 meputso